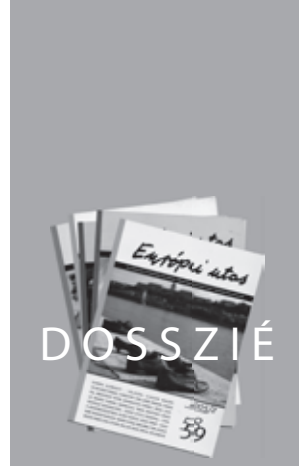

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Márai Sándor városai

DOSSZIÉ

(...) Mégis, a származásilag és kulturálisan a családból, a szülővárosból és az Osztrák–Magyar Monarchiából örökölt németes beállítottság akármilyen sok újdonsággal is szembesült a németországi tanulóévekben, ez a szembesülés nem feszítette annyira a húrt, hogy Márai valami merőben idegen közegben érezte volna magát, egészen addig, amíg át nem lépte a francia határt. Addig a pillanatig az író latinos kultúrájának csírái mintegy szunyadtak lelkében, noha bizonyosan léteztek – elég a középiskolai latin klasszikusok tanulására emlékeznünk, avagy a francia nyelvórákra és olvasmányokra gondolnunk. Azonban igazi európaivá, aki tehát már a földrészt déli felének hagyományait is magába hasonította, csak Párizsban kezdett válni. Ez egyáltalán nem volt könnyű folyamat, hiszen a francia lélek és a francia szellem meglehetősen messze áll a befogadásnak és az otthoniasságnak azoktól a gesztusaitól, amelyekhez Márai otthon vagy Németországban szokva volt. Franciaország lassan mégis megadta magát neki. Ahogyan ironikusan írja, rájött arra, hogy bizonyos fokig igaz, amit a németek mondtak a franciákról, hogy tudniillik nem szeretik a tisztaságot; de – teszi hozzá az író – látta azt, hogy a szemetet tényleg az asztal alá söprik, a gondolataikat azonban tisztán tartják. Éppen ezért a lehető legnagyobb magasztalás az, amit a mindvégig racionalista, észimádó Márai mond a második újlatin nyelvről, amelyet megismert, vagyis az olaszról, és ezt az aforizmát 1979-es, Salernótól vett búcsúja alkalmából veti papírra: „*Olasz nyelv. Az értelem zenéje.*” Teljes súlyával akkor tudjuk ezt a megállapítást értékelni, ha ismerjük egyrészt azokat a fejtegetéseit, amelyeket a latin, illetve latinus mondatszerkezetekről ír az író, arról, hogy hogyan élvezte a logikai vagy matematikai konstrukcióként is értékelhető latinus mondatszerkezeteket, másrészt, hogy milyen kivételezett, óriási értékkel ruházta fel a zenét. A zene az ő jelképvilágában tulajdonképpen mindazt a szépséget, boldogságot és egyúttal fájdalmat is jelenti, amely a ráció túl következik, amelyet az ész beláthat, de el nem érhet, mert az mögötte vagy fölötte helyezkedik el. Tehát ez az előbb idézett aforizma tulajdonképpen fegyverletétel egy magasabb rendű instancia előtt, amelyben, úgy

látszik, egyesül ráció és irracionalizmus, analitikus szellem és misztika. És mindezt az olasz nyelv egyesíti magában!

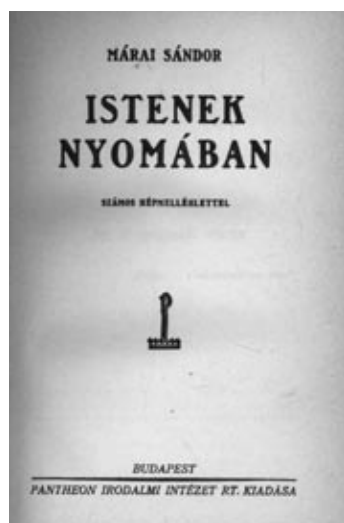
Könnyű dolgunk volna, ha idéznők – és ezt hosszan tehetnénk – az írónak azokat a tengerre vonatkozó megjegyzéseit, amelyeket nagyrészt éppen itt, Salernóban vetett papírra. Ebben az időben egészen kivételezett levelezőpartneri viszonyban volt Szőnyi Zsuzsával, aki ezt a levelezést nemrég közzé is tette. Tőle tehát mint koronatanútól tudhatjuk azt is, hogy Márai mennyire imádta a tengert, a tengeri fürdést, de magát a tenger látványát is. A hagyatékában megőrzött képeklapok közül is találni egyet, amely a salernói tengerpartot ábrázolja. Tehát: Salernóban talán – van némi jogunk erre a feltételezésre – úgy nézte az elébe táruló tengert, mint ahogyan *A Garrenek műve* regényhőse a szülőváros fölé emelkedő hegyről.

Salerno

Hivatkozhatunk persze arra is, hogy mielőtt letelepedett Olaszországban – és mint tudjuk, ezt a letelepedést akkor még véglegesnek szánta, nem tudta azt, hogy a sors végül is majd Amerikába veti, és a halál is ott éri majd, nem tudhatta, hogy hamvait ugyan a tenger fogadja majd be, de a Csendes-óceán és nem a Földközi-tenger –, már egyszer alaposan megismerte a Földközi-tenger partvidékét, tehát tudta azt, hogy tulajdonképpen milyen távoli partok üzenetét hozzák a hullámok Salerno partjaira. Csak remélni tudom, hogy az olasz életműkiadás sort kerít majd az *Istenek nyomában* című könyvének a fordítására is, amely hallatlanul érdekes és fényképekkel is illusztrált riportkönyv a húszas évek végén keletkezett, amikor az akkor Párizsban élő író újságja megbízásából beutazta Egyiptomot, Palesztinát, Szíriát és Törökországot. (E könyv ma sajnos Magyarországon is könyvritkaság.) Tudható tehát, hogy – noha Salernóba végül is bizonyos családi adottságok, illetve a véletlen vetette – mégsem tekinthető egyáltalán véletlennek az, hogy egy olyan tengerparti olasz városban él, amely egyrészt európai pandanja az általa akkor már megismert Alexandriának vagy Antióchiának, tagja tehát a nagy mediterrán közösségnek, amely vissza-

megy a legtávolabbi ókorig, másrészt tengerre nyitottsága folytán kapcsolatban áll az egész világgal, és mintegy napról napra produkálja az Otthon és Otthontalanság együttesét. A salernói tengerparton 1976-ban séta közben cigányokat látott. Idézem: „Sehol nincsenek Otthon, de mindenütt otthonosak. Mindig szerettem őket. Életük és zenéjük sejtelmesen nyugtalan, mert cigánynak lenni inkább világnézet, mint állapot. Ebben az értelemben én is cigány vagyok – *rumi*, vén cigány, aki »megitta az árárt.«” A *vén cigány*ra való utalással a Vörösmartyt imádó Márai a legérvényesebben fogalmazza meg remény és kétségbeesés egyidejűségét, a kétségbeesést a világ és a haza pusztulásán, az emberiség sátáni elítélhetőségén és az irracionális reményt egy olyan új özvívízben, amely majd megtisztítja a világot, és elhozza az új paradicsomot.

Márai Sándor már évekkel a Páneurópai Mozgalom megalapítása előtt az osztatlan Európa hívének, európai polgárnak vallotta magát. Mint tudjuk, ebből a mozgalomból nőtt ki a most döntő kibővülés előtt álló Európai Unió atyáinak elhatározása. (...) A magyarországi kommunista rendszer bukása óta a szellemi élet európai átformálódása ügyében talán senki sem tett többet, mint pontosan az átalakulás hajnala előtt öngyilkos Márai. Sokáig cenzurálisan tiltott életművét ma igen sok kiadás teszi hozzáférhetővé, nemrég jelent meg első hatalmas bibliográfiája, mely több ezer tételt tartalmaz, egyre szaporodnak a róla szóló könyvek vagy elemző tanulmányok. Csak a legnagyobb örömmel tölthet el bennünket, hogy új keletű olaszországi népszerűsége és ez a mostani salernói kiállítás, illetve konferencia is tanúskodik arról, hogy Márai művei feltétlenül beletartoznak abba az ajándékcsoomagba, amelyet a magyar szellem ajánlhat fel önmaga megismeretetésére az olasz testvérnemzetnek és az európai nemzetek közösségének.

Európai Utas, 53. sz. 2003/4